



Muinaspõhja maailmapuu Yggdrasil.



Peajumal Odin, üks silm ohverdatud Miimiri kaevu.



Püha Olavi põlvehaav, 14. saj.



Püha Olav Kristuse koha peal. Norra, ca 1500.

Väike märgiatlas

Karl Kello

KOHALIK KRISTUS

Lähtuvalt Eesti võimalikust muinaskristlikust kontekstist on põhjust pöörata tõsist tähelepanu vaarao uputamisele, mida mainib kroonik Henrik seoses Saaremaa vallutamise ja saarlaste (ametliku) ristimisega aastal 1227. Olen „Väikeses märgiatlas“ (1–2/2008) viidanud, et kui Jeesus Kristuse esimest tulekut annab seostada Halley komeediga (Petlemma täht = Halley komeet aastal 11 eKr), johtub sellest koidutäht Kristuse samastamis-/vastandamisvõimalus koidutäht Luciferiga. Mis meie jaoks aga veel tähtsam – Jeesus Kristust annab seega seostada/vastandada ka läänemere-soome mütoloogiast tuntud Päevapojaga.

Püha Olav

Enne kui selle vaaraotemaatika kallale asuda, on mõttekas käsitleda teisi võimalikke kohaliku Kristuse kandidaate. Kõigepealt muidugi põhjamaist lunastajat Püha Olavit, kes on oluline lüli ühendamaks pojamaist algkristlust emamaise võimaliku muinaskristlusega: Püha Olavi martüürium samastati Kristuse passiooniga, teda iseloomustab ka müütiline põlvehaav (vt „Väike märgiatlas“ 3–4/2009) samuti kui Kalevi-poega ja vana Väinämöist. Eesti folklooris samastub Olevipoeg Kalevipojaga. Kalevi-Olevipoeg öeldakse olevat nii *hää ilma päivapoiga* kui ka *ilus ilma päävapaiste*.

Peajumal Odin

Muinaspõhja peajumal Odin, kel silmadeks päike ja kuu, poos ennast kosmilisse puusse, et saada teada teise ilma saladusi. Ka tema surmal ja ülestõusmisel on ilmne seos Kristuse ristisurmaga – Kristuse ristipuudki käsitab kristlik mütoloogia elupuuna. Odast läbibstatud Odin rippunud iseen-dale toodud vabatahtliku ohvrina üheksa päeva ja üheksa ööd maailmapuus nagu Jeesus Kristuski, kel oli võrreldavalt piigihaav rinnas. Ka Odin karjatanud enne surma nagu Kristus ja Kalevipoegki. Odin esineb maailma looja ja ühtlasi tema pojana – ka Jeesus Kristus on nii Jumal kui ka Jumala Poeg. Odini surmapuu, ülestõusmise puu kasvanud Urdri allikal.

Urdri allikal istuja

Snorri Sturlusoni teatel kasutati muistses skaldiluules taeva- ja päikesekuninga Kristuse kohta kenningit 'Urdri allikal istuja'. Kenning (vrd saksa *kennen* 'tundma; teadma') selgitab mingi objekti või nähtuse varjatud olemust. Urdri allikas on muinaspõhja mütoloogias pühim allikas, see pulbitseb maailmapuu juure all. Seal asuvad kolm saatuseneitsit – vana Urdri ('saatus; minevik'), noor ja ilus Verdandi ('olemine; olevik') ja kergesti solvuv Skuld ('kohustus; tulevik'). Urdri allikat nimetatakse ühtlasi põhjatult kuulsaks Miimiri kaevuks, see on kõigi tarkuste läte. Odin pillas sinna (= ohverdada) ühe oma silma, et võida juua sõdmuke selle lõpmatust tarkusest (Odini silmad on päike ja kuu). Kujuteldav maailmapuu kasvanud ka kallil künkal Hyrr-('tulli')nimelises õues tursside töötatud maal. Tulehiid tursid asunud Skandinaaviast ida pool mere taga.

Tõmbab tuld ligi

Urdri allikamägi seostub soome loitsude müütilisel Saarel asuva päikesemaa Päivölä mäega, mille otsas tuline järv: *hyvä järvi, tulinen lampi*. Nimelt ses paigas näib pidavat eluaset *Päivän poika*. Urdri allikal istuja? Pädev Päevapoeg asub Alue järvel, teise nimega Kaleva järvel ja suhtleb isaga taevas üleval. Alue/Kaleva järve sattus taevast sadanud tulekera, mida nimetatakse ka päikese pojaks – selle neelanud punane lõhekala.

liri tarkuselõhe asub veejumal Nechtani künkal ilmutuskaevus. See püha kaev olnud kõigi teadmiste allikas – salajane tuleallikas, millele võinud läheneda ainult allika valdjas ja kolm ohverdajat. Kõigil teistel purunenud silmad, ilmselt mingi tapva kuumuse või kiirguse tagajärjel. Indoeuroopa võrdleva keeleteaduse professori Jaan Puhveli hinnangul on sisuliselt tegu päikeselõhega. Kord kerkinud allikast kolm lainet ja laasinud Nechtani abikaasa reie, käe ja silma. Järve äkiline tõus seostuvat suveharja päikesega. Alue-Kaleva järv kohunud võrreldavalt kolm korda suveõös kuuse kõrgusele, kui sinna kukkus taevast tulnud

tuli, mis riipi rinnat tyttäriltä, turmeli pojilta polvet. Kalevipoeg aga sattunud ümmarguse tumesinise veeга põrgujärve juurde, kust tuleleegid üles lõonud.

Kuldakaivo, hõpõlätte

Urdri allika, Miimiri kaevu ja vahest isegi Nechtani ilmutuskaevu paralleel tuleb ette ka seto müütilistes lauludes – see on *kuldakaivo, hõpõlätte* (kuld ja hõbe on päikese ja kuu atribuudid; kollane ja sinine on tule värvid), kus asunud neli neitsikest, kolm kuldakabokõist: üts kudi kuldakangast, teine löi linarõivast, kolmas kaki kalõvit, neljas iki hellä veljä, kel pää paistus päältä mõtsa (= päevapoeg). Kuldakaivo, hõpõlätte asupaik seostub mere ja mäega, kontekstist johtuvalt näib tegu olevat Saaremaaga. Mere veere pääl tamme all istva nelli neitsikesta, kolm kulla nooriket – esi na iki, esi löigi linatsit, esi kaki kalevit. Vrd muinaspõhja normid: Urdri ketrab elulõnga, Verdandi koob selle olevikukangaks, Skuld rebib tükkideks; vrd kreeka moirad: üks ketrab elulõnga, teine määrab lõnga pikkuse ja kolmas lõikab katki.

Vaaroo – kohalik Kristus?

Henrik lõpetab oma kroonika pühalik-pidulikult: „See on täide saadetud, see on tehtud, nimelt kogu rahvas ristitud, Tharaphita välja heidetud, vaaroo uputatud, vangid vabastatud, pöörduge rõõmuga tagasi, riialased! Henriku kroonika teadusväljaannete (saksa, eesti, läti) kommentaaride kohaselt viitab vaaroo uputamise kohta käiv piiblivõrdlus saarlaste ristimisele: kurat uputatakse ristimise lainetes. Ei peaks aga unustama, et vaaroo oli Päikese (jumala) poeg ja et eesti-soome müütilistes rahvalauludes, loitsudes ja lugudes kajastamist leidev Päevapoja-nimeline tegelane asunud müütilisel Saarel Alue/Kaleva järvel (ja mõnes loos ka otsesõnu Saaremaal), pidades otseühendust isaga taevas.

Kui Saare muinaskristlikus kontekstis võidi tulekerana taevast kukkunud Päikese-Päevapoega seostada ja samastada usutavasti üsna samal moel taevast tulnud Kristusega, tähendab see, et Kristus seostub/samastub ühtlasi ka vaaraoaga. Kes on ennast eksitavalt ilmutanud Kristuse koha peal? Antikristus? Loomulikult tulnuks siis sellise tohutu põhimõttelise eksituse ja jõleduse ohvriks langenud rahvas ümber ristida.

Kokkuvõttlikult võib seega üles ehitada järgmise jada, küll teatud reservatsioonidega: Henriku vaaroo = *pätövä Päivän poika*

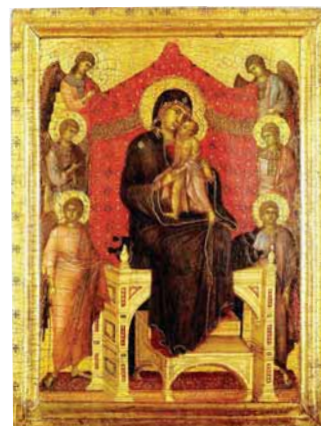
Kaleva järvel = Urdri allikal istuja kui kohalik Kristus. Mis aitaks omalt poolt selgitada Rooma paavsti ebalevat suhtumist Saaremaasse ja saarlastesse. Kas kätte oli jõudnud aeg, kus Ema maaga seostuvasse muinaskristlikku konteksti mahutuvat kohalikku Kristust, Päevapoega ja Urdri allikal istujat võis juba hakata vaaraoaks nimetama, tõugates ta seega lõplikult kuradiriiki? Saaremaa ametliku ristimise käigus tehti selle vaarao ja Kristuse vahele kindel vahe sisse. Samuti oli algkristlusele tuhat aastat tagasi õnnestunud eristada koidutäht Kristus selgesti koidutäht Luciferist.

Henriku mainitud vaarao temaatikat on käsitlenud ka Lennart Meri („Hõbevalge” 1976; 2008). Meri järgi tuleks vaarao uputamises näha „vaarao nimetusega assotsieeruvate reaalsete kultuskujude katkiraiumist ja vetteheitmist” (1976, lk 109). „Hõbevalge” kordusväljaandes 2008 on viidatud reaalsete kultuskujude katkiraiumise asemel „päikesekultusele, mis kroonikakirjutajal assotsieerus Egiptuse päikesejumalaga” (lk 108). Kuid Henriku vaarao motiivi taga võib peituda midagi rohkemat kui ainult kuradi uputamine ristimise lainetes, midagi rohkemat kui reaalsete kultuskujude vetteheitmine ja Egiptuse päikesejumalaga assotsieeruv päikesekultus.

Kolmainsuse võrdkuju

Meenutades Saaremaal Karja kirikus jäädvustamist leidnud kolmjalg (vt sisukord), mis öeldakse sümboliseerivat ka Kolmainsust – siis nii see ongi, ainult et Karja kolmjala puhul väikese varutingimusega. Katkestatud jalaga kolmjalg ei saa Püha Kolmainu võrdkujuna hästi võimalik olla (Jeesusel jäid teatavasti jalaluud murdmata, vt Jh 19:32–36: sõdurid löid sääreluud katki kahel teisel ristilõedul, kuid mitte Jeesusel, et läheks täide Kiri: „Ühtegi tema luud ei purustata”). Karja kolmjalg vastab seega kohalikule muinaskristlikule arusaamale kolmainsusest – sest nimelt kohaliku Kristust iseloomustab põlvehaav, millele viitab ka nii Püha Olavi kui Odini põlvehaav. Karja kolmjalg – s.o kohaliku Kolmainu, kohaliku Kristuse võrdkuju. Ehk teisisõnu – meteoriidina ilmunud päikese poja võrdkuju.

Egiptuse viljakusejumalanna Isis, Horos põlve peal. Horos on taevajumal ja hommikupäikese jumal. Vaaroo on tema maine kehastus.



Duccio. Madonna lapsukesega, 1282–1307.



Book of Kells. Madonna lapsukesega, ca 800.

